

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента Уткіної Марини Сергіївни на дисертацію Старуценка Ярослава Володимировича «Правові засади запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю Право

Актуальність обраної теми дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження, представленого до захисту, зумовлена стрімкою цифровізацією фінансових послуг і зростанням частки операцій з віртуальними активами, зокрема криптовалютами, NFT й ін. Віртуальні активи забезпечують високу швидкість транскордонних переказів і достатньо низьку вартість транзакцій. Проте, у той же час, слід наголосити, що вони створюють нові канали для відмивання доходів, фінансування тероризму та обходу санкцій. Аналізуючи наявні механізми фінансового моніторингу, слід констатувати, що вони розроблені під традиційні фінансові інструменти, а тому, не повною мірою охоплюють децентралізовані моделі з анонімізовальними сервісами, мікшерами й некостодіальними гаманцями, що породжує регуляторні прогалини. Правова рамка швидко еволюціонує: міжнародні стандарти, європейські підходи до регулювання ринку криптоактивів і протидії відмиванню, а також національні ініціативи з імплементації цих вимог постійно оновлюються. Для України (як і для інших юрисдикцій) ключовим є узгодження внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами, створення дієвих механізмів ідентифікації та верифікації клієнтів у криптосекторі, врегулювання статусу постачальників послуг з віртуальними активами, а також забезпечення міжвідомчої та міжнародної координації на рівні правоохоронних і наглядових органів.

Слід наголосити, що комплексні дослідження, присвячені правовим засадам запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів в Україні відсутні. Тематика дисертаційного дослідження є на часі як з огляду на інтенсивний розвиток крипторинку й постійні спроби правопорушників використовувати технологічні інновації для відмивання коштів, так і через потребу узгодити національну практику з глобальними стандартами та створити

ефективну й технологічно нейтральну систему протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму у сфері віртуальних активів.

З урахуванням зазначеного вище, актуальність дисертаційного дослідження Старушенка Ярослава Володимировича на тему «Правові засади запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів» не викликає сумнівів.

З огляду на актуальність теми, достатньо логічним є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Дисертація виконана відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, ухвалених Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII; й постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 3 березня 2021 р. № 179 та «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.» від 5 серпня 2020 р. № 695. Робота була виконана відповідно до держбюджетної науково-дослідної роботи «Людиноцентричність публічного права України» кафедри конституційного і адміністративного права факультету права і міжнародних відносин Державного університету «Київський авіаційний інститут» (№ 53-2022_/13.01.02).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність полягає у тому, що у дисертаційному дослідженні на підставі аналізу значної кількості нормативно-правових актів й доктринальних джерел сформульовані основні положення щодо правових засад запобігання відмивання коштів, одержаних від обігу віртуальних активів. Аналіз положень дисертації Ярослава

Володимировича свідчить про належний рівень обґрунтованості здобутих автором результатів.

Мета дисертації полягає у поглибленні знань, підходів для розуміння сутності правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційному дослідженні доволі логічно було поставлено виконання наступних завдань: визначити поняття та ознаки відмивання коштів; охарактеризувати правову природу віртуальних активів у національному та міжнародному законодавстві; встановити законодавче забезпечення запобігання відмиванню коштів отриманих від обігу віртуальних активів в Україні; надати характеристику спеціально уповноважених суб'єктів фінансового моніторингу у сфері запобігання відмиванню коштів отриманих від обігу віртуальних активів; визначити правові інструменти в системі адміністративного контролю; дослідити зарубіжний досвід правового регулювання запобігання відмиванню коштів отриманих від обігу віртуальних активів; окреслити шляхи вдосконалення правового регулювання запобігання відмиванню коштів отриманих від обігу віртуальних активів в Україні.

Під час підготовки дисертаційного дослідження було використано низку загальних та спеціальних *методів наукового пізнання*. Зокрема, використання діалектичного методу дозволило встановити сутність категорії «віртуальні активи» та обґрунтувати авторський підхід до розуміння зазначеної категорії. За допомогою методів аналізу та синтезу, логічних умовиводів було визначено систему правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів. Системно-структурний метод та метод прогнозування дозволив обґрунтувати напрями удосконалення правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів.

Науково-теоретичне підґрунття дисертаційного дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі теорії права, адміністративного права, цивільного права, фінансового права, міжнародного фінансового права, інших галузевих

правових наук. *Нормативною основою дослідження* є Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів. *Емпіричну основу дослідження* становлять дані щодо стану правового регулювання та правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів як на національному, так й на міжнародному рівні.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, що висуваються до такого виду робіт і наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Зміст дисертації свідчить про написання її українською мовою із дотриманням наукового стилю.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається тим, що дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів. Автором запропоновано низку положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, що відображають його особистий внесок у висвітлення досліджуваної проблеми.

Позитивно хотілося б відзначити авторське визначення поняття «відмивання коштів» (із включенням операцій із віртуальними активами як окремого предмета правового регулювання), під яким автором було запропоновано розуміти комплекс умисних дій, що полягають у перетворенні, переміщенні, приховуванні чи маскуванні походження, місця розміщення, переміщення, належності або форми активів, здобутих злочинним шляхом, з метою надання їм легального вигляду, уникнення виявлення та забезпечення подальшого їх використання в економічному чи фінансовому обігу, включаючи операції з традиційними та віртуальними активами у національному та транскордонному масштабі (підрозділ 1.1).

Ярослав Володимирович обґрунтував у дисертаційному дослідженні, що для підвищення ефективності системи запобігання відмиванню коштів,

отриманих від обігу віртуальних активів, запропоновано вжити таких заходів:

1. удосконалення законодавчої бази шляхом уточнення термінології, гармонізації із оновленими стандартами FATF та чітким регулюванням діяльності децентралізованих платформ і DeFi-сервісів;
2. технологічна модернізація;
3. розвиток компетенцій;
4. посилення контролю за виконанням KYC/AML-вимог, включно з верифікацією клієнтів, ідентифікацією бенефіціарів та виявленням аномальних транзакцій;
5. міжнародна інтеграція та розширення співпраці з іноземними фінансовими розвідками, участь у глобальних ініціативах з протидії незаконному використанню віртуальних активів;
6. виведення «сірих» учасників ринку в правове поле через ліцензування, інформування та санкційні заходи щодо нелегальних операторів.

Автором аргументовано, що відмивання коштів, у тому числі отриманих від обігу віртуальних активів, становить багатовимірне соціально-економічне явище, що поєднує правові, фінансові та технологічні аспекти і вимагає міждисциплінарного підходу до запобігання, розкрито нове бачення цього феномена не лише як юридичного правопорушення, а як системного виклику національній безпеці та економічній стабільності, який підриває принципи доброчесності, прозорості та справедливості у фінансових відносинах.

Заслуговує на особливу увагу й висновок Ярослава Володимировича, що успіх у сфері запобігання відмиванню коштів, отриманих від обігу віртуальних активів, залежить від балансу між інноваційністю фінансового ринку та ефективністю регуляторних механізмів (підрозділ 1.3).

Ярослав Володимирович у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтував принципи взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу як систему базових положень, що відображають закономірності розвитку фінансово-моніторингових відносин і визначають сутність взаємозв'язків між учасниками процесу запобігання відмиванню коштів отриманих від обігу віртуальних активів (підрозділ 2.2).

Автором запропоновано власну класифікацію спеціально уповноважених суб'єктів фінансового моніторингу, яка включає п'ять типів суб'єктів. Зокрема,

він відніс наступні: центральні координуючі органи; оперативно-аналітичні підрозділи; контролюючі установи; координуючі міжвідомчі агентства; ризик-орієнтовані підрозділи (підрозділ 2.1).

У роботі також було обґрунтовано, що вдосконалення процедур інформаційної взаємодії потребує системного підходу, що охоплює декілька рівнів: організаційний, нормативний та технологічний (підрозділ 2.1).

У дисертаційному дослідженні автором було аргументовано, що зарубіжний досвід правового регулювання запобігання відмиванню коштів, отриманих від обігу віртуальних активів, демонструє, що ефективна система AML/CFT повинна поєднувати законодавчі, наглядові та технологічні інструменти, бути гнучкою та здатною адаптуватися до швидко змінюваних умов цифрового ринку (підрозділ 3.1).

Було зроблено висновок, що до напрямів удосконалення правового регулювання запобігання відмиванню коштів, отриманих від обігу віртуальних активів в Україні доцільно віднести наступні: 1. розробка комплексного законодавства щодо віртуальних активів; 2. створення єдиного наглядового органу; 3. впровадження технологічних інструментів; 4. міжнародна співпраця; 5. освіта та підвищення кваліфікації; 6. розробка системи оцінки ризиків (підрозділ 3.3).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження. Сформульовані й обґрунтовані в дисертації висновки та положення можуть бути використані в правотворчій (у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо забезпечення ефективності правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів); правозастосовній (для вдосконалення правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів) та науково-дослідній діяльності (висновки та пропозиції щодо встановлення особливостей правових засад запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів). Крім того, результати дослідження можуть бути використані і для

освітнього процесу (при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Правове регулювання ринку фінансових послуг»).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підставу констатувати, що вона характеризується логічним та чітким змістовним наповненням, науково коректними та переконливими висновками. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Перший розділ присвячено дослідженню теоретико-правових засад запобігання відмивання коштів і обігу віртуальних активів. Автор проаналізував поняття та ознаки віртуальних активів. Окремо увага була присвячена правові природі віртуальних активів у національному та міжнародному законодавстві, а також законодавчому забезпеченню запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів в Україні.

У другому розділі дисертації досліджується питання правових інструментів запобігання відмивання коштів від обігу віртуальних активів. Зокрема, Ярослав Володимирович зосередив увагу на характеристиці спеціально уповноважених суб'єктів фінансового моніторингу у сфері запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів. Також автором було проаналізовано правові інструменти в системі адміністративного контролю.

Третій розділ зосереджує увагу на напрямках удосконалення правового регулювання та практики запобігання відмивання коштів від обігу віртуальних активів. Зокрема, автор аналізує зарубіжний досвід правового регулювання запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів. Також у цьому розділі запропоновано напрями удосконалення правового регулювання запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів в Україні.

Анотація містить стисле викладення основних положень дисертаційного дослідження і подається українською та англійською мовами.

Апробація результатів. Результати дослідження висвітлено у 4 авторських публікаціях, серед яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Академічна доброчесність. Під час вивчення тексту дисертаційного дослідження та наукових праць Ярослава Володимировича Старуценка фактів порушення академічної доброчесності не було встановлено, саме тому можна зробити висновок, що дисертація на тему «Правові засади запобігання відмивання коштів отриманих від обігу віртуальних активів» є оригінальним науковим дослідженням.

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації. Враховуючи актуальність дослідження, наукову новизну, високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість результатів, слід зазначити, що окремі положення дисертаційного дослідження Ярослава Володимировича Старуценка є дискусійними, а окремі висновки потребують більш розгорнутого обґрунтування. Зокрема :

1. Автор, обґрунтовуючи актуальність теми дисертаційної роботи, зазначає недосконалість законодавства у сфері обігу віртуальних активів. Водночас, недостатньо проаналізовано вплив зовнішніх чинників – зокрема, міжнародних санкційних механізмів та крипторегуляцій країн Європейського Союзу – на формування правових засад запобігання відмиванню коштів в Україні. Доцільним було б доповнити зміст аналітичним оглядом зовнішніх правових детермінант.

2. Автор приділяє значну увагу дефініціям понять «відмивання коштів», «легалізація доходів» та «відмивання грошей». Проте, Ярослав Володимирович не розкриває, які саме термінологічні розбіжності створюють практичні труднощі у застосуванні законодавства та судовій практиці. Було б доцільно порівняти національні підходи із практикою Суду Європейського Союзу або Європейського суду з прав людини щодо тлумачення відповідних понять.

3. Класифікація суб'єктів фінансового моніторингу, подана у підрозділі 2.1, є цікавою науковою спробою систематизації (у вигляді п'ятирівневої моделі). Проте, критерії віднесення конкретних інституцій до окремих рівнів не є достатньо аргументованими. Відсутнє обґрунтування, чому саме обрано п'ятирівневу, а не трирівневу чи функціональну класифікацію.

4. У підрозділі 2.2 автор обґрунтовує роль адміністративного контролю як правового інструменту запобігання відмиванню коштів. Проте, відсутні конкретні методичні підходи до оцінки ефективності таких інструментів, а також приклади правозастосовної практики, що підтверджували б дієвість запропонованих заходів. Розділ виграв би від включення статистичних або емпіричних даних щодо результатів фінансового моніторингу.

5. У підрозділі 3.1 наведено зарубіжний досвід протидії відмиванню коштів від обігу віртуальних активів, однак компаративний аналіз має переважно описовий характер. Автор обмежився загальним викладом положень, не приділивши уваги конкретним кейсам (наприклад, практиці Швейцарії, Німеччини, Сінгапуру), які могли б бути адаптовані до реалій українського сьогодення.

6. Запропонована Ярославом Володимировичем у підрозділі 3.2 концепція інтегрованої системи протидії виглядає перспективною, але не містить детальної оцінки потенційних ризиків її реалізації (зокрема, нормативних, технічних, фінансових). Було б доцільно доповнити роботу аналізом правових бар'єрів для впровадження єдиної електронної інфраструктури моніторингу.

Разом з тим, не дивлячись на висловлені зауваження, які мають здебільшого дискусійний характер, є підстави вважати, що дисертація Ярослава Володимировича Старуценка на тему «Правові засади запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів» носить характер самостійної, достатньо кваліфікованої наукової праці, в якій отримано нові результати. Дисертація містить раніше не представлені положення, отримані автором особисто. Дисертація має відповідну наукову цінність і містить важливі положення для подальшого розвитку та вдосконалення чинного законодавства.

Викладене дає підстави для того, щоб зробити висновок, що дисертація на тему «Правові засади запобігання відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Ярослав Володимирович Старущенко заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Сумського державного університету

Марина УТКІНА

